

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/60/2003

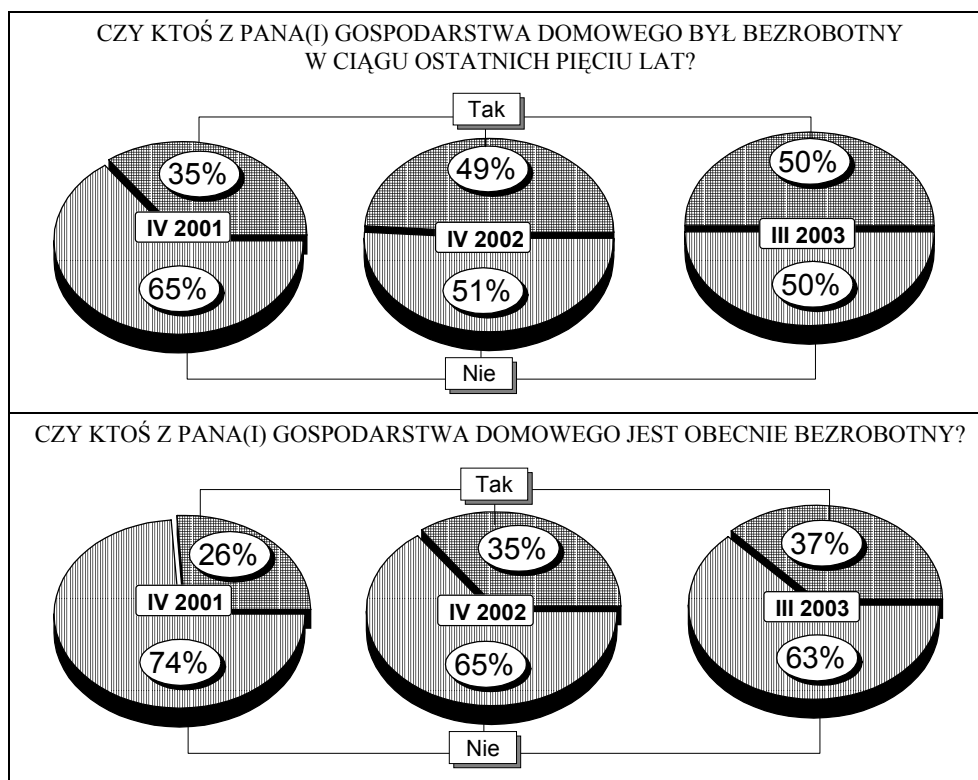
SPOŁECZNY ZAKRES BEZROBOCIA

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ 2003

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Na podstawie deklaracji badanych można uznać, że w ostatnich pięciu latach w co drugim gospodarstwie domowym ktoś doświadczył bezrobocia (50%), natomiast obecnie jest nim dotkniętych niemal dwie piąte gospodarstw domowych (37%).

- Większość respondentów (64%) osobiście nigdy nie doświadczyła bezrobocia. Wśród pozostałych jedna piąta (19%) twierdzi, że obecnie jest bezrobotna, a co szósty (17%) przyznaje, że wprawdzie w tej chwili ma pracę, lecz w przeszłości przez krótki lub dłuższy czas (odpowiednio: 13% i 4%) był bezrobotny.

Czy obecnie jest Pan(i) bezrobotny(a) lub kiedykolwiek w przeszłości był(a) Pan(i) bezrobotny(a) przez krótki lub dłuższy czas?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	IV 2001 (N=1036)	IV 2002 (N=1044)	III 2003 (N= 975)
	w procentach		
Nie jestem i nigdy nie byłem(a)m bezrobotny(a)	67	65	64
Nie jestem bezrobotny(a), ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez krótki czas	11	12	13
Nie jestem bezrobotny(a), ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez dłuższy czas	6	5	4
Obecnie jestem bezrobotny(a)	16	18	19

- W ostatnich dwóch latach odnotowujemy niewielki, ale systematyczny wzrost odsetka badanych, którzy uważają się za bezrobotnych.

W kolejnym opracowaniu poświęconym bezrobociu próbujemy na podstawie deklaracji respondentów¹ oszacować zasięg tego zjawiska w Polsce, tzn. określić, w ilu gospodarstwach domowych są osoby bezrobotne oraz ile rodzin było dotkniętych bezrobociem w ciągu ostatnich pięciu lat. Zamierzamy też poznać osobiste doświadczenia ankietowanych - interesuje nas, jaka część z nich nigdy nie doświadczyła bezrobocia, ilu w przeszłości zaliczało się do bezrobotnych, a ilu obecnie nie ma pracy².

BEZROBOTNI W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH

Bezrobocie dotyka coraz większą część polskiego społeczeństwa - w lutym bez pracy pozostawało 3 mln 344 tys. Polaków, najwięcej od początku transformacji. Interesowało nas, jak przekłada się to na doświadczenia gospodarstw domowych.

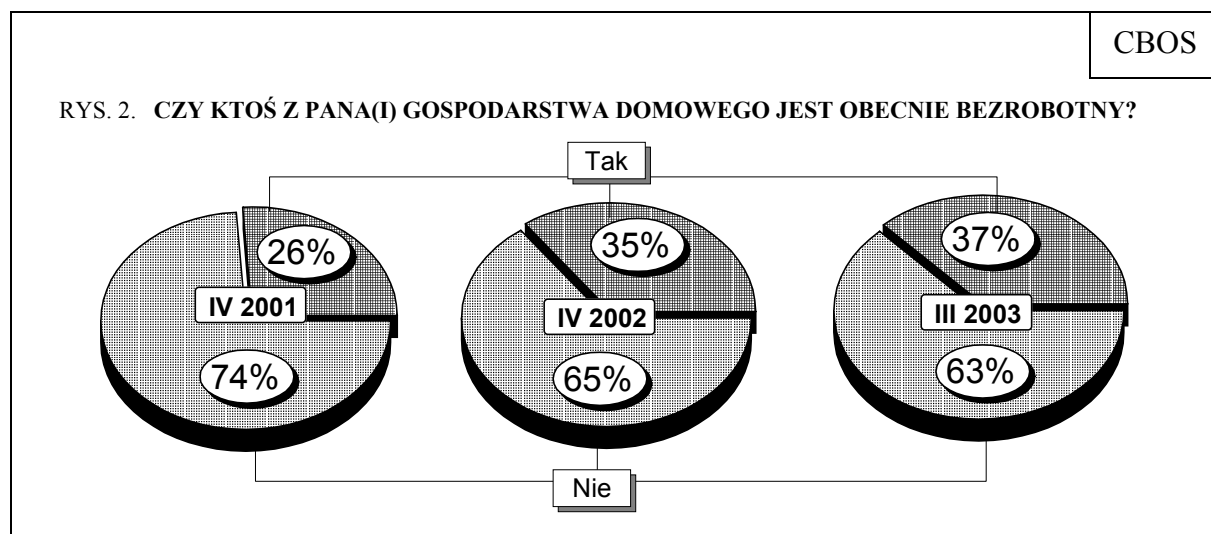
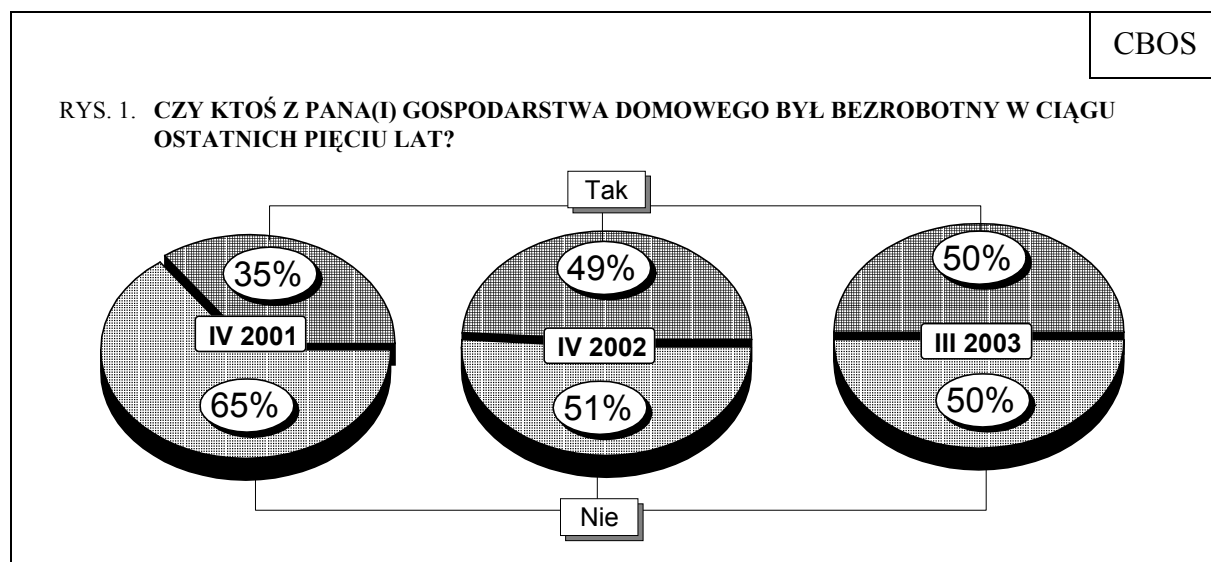
GUS i urzędy pracy wyraźnie określają, kogo uznają za bezrobotnego, natomiast w naszych badaniach definicję tę pozostawiamy respondentom. Deklarowane przez ankietowanych bezrobocie ich samych oraz członków ich gospodarstw domowych wynika więc z subiektywnych przekonań badanych i przyjętych przez nich kryteriów. Zakładamy jednak, że w potocznym rozumieniu bezrobotny to człowiek w wieku aktywności zawodowej, który nie ma stałego zatrudnienia, ale chce pracować i czyni starania, aby podjąć pracę³.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (154) przeprowadzono w dniach 1-4 marca 2003 roku na liczącej 975 osób reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłej ludności Polski. Zob. też komunikaty CBOS „Polacy o rynku pracy i zagrożeniu bezrobociem” oraz „Polacy o przyczynach i skutkach bezrobocia”, marzec 2003 (oprac. B. Wciórka).

² Komunikat CBOS „Bezrobotni o swojej sytuacji życiowej” (w przygotowaniu).

³ Zasadność tego założenia staramy się sprawdzić w kolejnym opracowaniu (por. przypis 2).

Na podstawie deklaracji badanych można uznać, że w ciągu ostatnich pięciu lat w co drugim gospodarstwie domowym w Polsce (50%) ktoś doświadczył bezrobocia, natomiast w chwili obecnej jest nim dotkniętych niemal dwie piąte gospodarstw domowych (37%).

Powyższe dane ukazują, że po ubiegłorocznym znacznym wzroście liczby gospodarstw, w których ktoś doświadczył bezrobocia, w tym roku sytuacja się ustabilizowała - od kwietnia 2002 odnotowujemy zaledwie 2-punktowy wzrost odsetka rodzin dotkniętych bezrobociem.

Odsetek gospodarstw domowych dotkniętych bezrobociem jest wyraźnie zróżnicowany - zależy zarówno od typu środowiska społecznego, w jakim żyje rodzina, jak i od cech samego gospodarstwa.

Tabela 1

Grupy społeczno-demograficzne	Czy ktoś z Pana(i) gospodarstwa domowego jest obecnie bezrobotny?	Czy ktoś z Pana(i) gospodarstwa domowego był bezrobotny w ciągu ostatnich pięciu lat?
	Odsetki odpowiedzi twierdzących	
Ogółem	37	50
Wiek		
18-24 lata	52	61
25-34	46	62
35-44	36	49
45-54	41	54
55-64	31	41
65 lat i więcej	17	27
Miejsce zamieszkania		
Wieś	48	59
Miasto do 20 tys. mieszkańców	38	48
- od 20 do 100 tys.	35	51
- od 101 do 500 tys.	30	43
- 501 tys. i więcej	16	31
Wykształcenie		
Podstawowe	41	50
Zasadnicze zawodowe	48	61
Średnie	33	48
Wyższe	19	31
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)		
Kadra kierownicza i inteligencja	16	29
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	16	40
Pracownicy fizyczno-umysłowi	40	65
Robotnicy wykwalifikowani	34	57
Robotnicy niewykwalifikowani	45	80
Rolnicy	18	31
Pracujący na własny rachunek poza rolnictwem	18	40
Dochody przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym		
Do 299 zł	86	88
300 - 399 zł	49	67
400 - 599 zł	38	61
600 - 800 zł	17	31
Powyżej 800 zł	5	13
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego		
Złe	52	64
Średnie	35	49
Dobre	22	30

Z deklaracji badanych wynika, że bezrobocie znacznie częściej doświadczają rodziny wiejskie niż miejskie, a im większe jest miasto, tym relatywnie mniej w nim gospodarstw, w których byli lub są bezrobotni. Należy jednak podkreślić, że do najmniej dotkniętych bezrobociem należą rodziny rolników; jeśli więc mowa o wysokim bezrobociu na wsi, to głównie dotyczy ono zamieszkałych tam robotników niewykwalifikowanych. Ogólnie rzecz biorąc, bezrobocie częściej dotyka gospodarstwa osób gorzej wykształconych, o niskiej pozycji zawodowej, natomiast im wyższy status społeczny badanych, tym rzadziej deklarują oni tego typu doświadczenia. Warto jednak zauważyć, że nawet 16% kadry kierowniczej i inteligencji twierdzi, iż obecnie w ich gospodarstwach domowych jest ktoś bezrobotny, a 29% mówi o bezrobociu członków ich rodzin w ostatnich pięciu latach.

O bezrobociu kogoś z rodziny zdecydowanie częściej mówią ludzie młodzi niż starsi. Znacznie bardziej zagrożone nim są rodziny, które mają na utrzymaniu dzieci, szczególnie rodziny wielodzietne, niż niemające tego typu obciążeń. Zrozumiałe też, że im liczniejsze gospodarstwo domowe, tym większe prawdopodobieństwo, że ktoś z domowników pozostaje lub pozostawał bezrobotny.

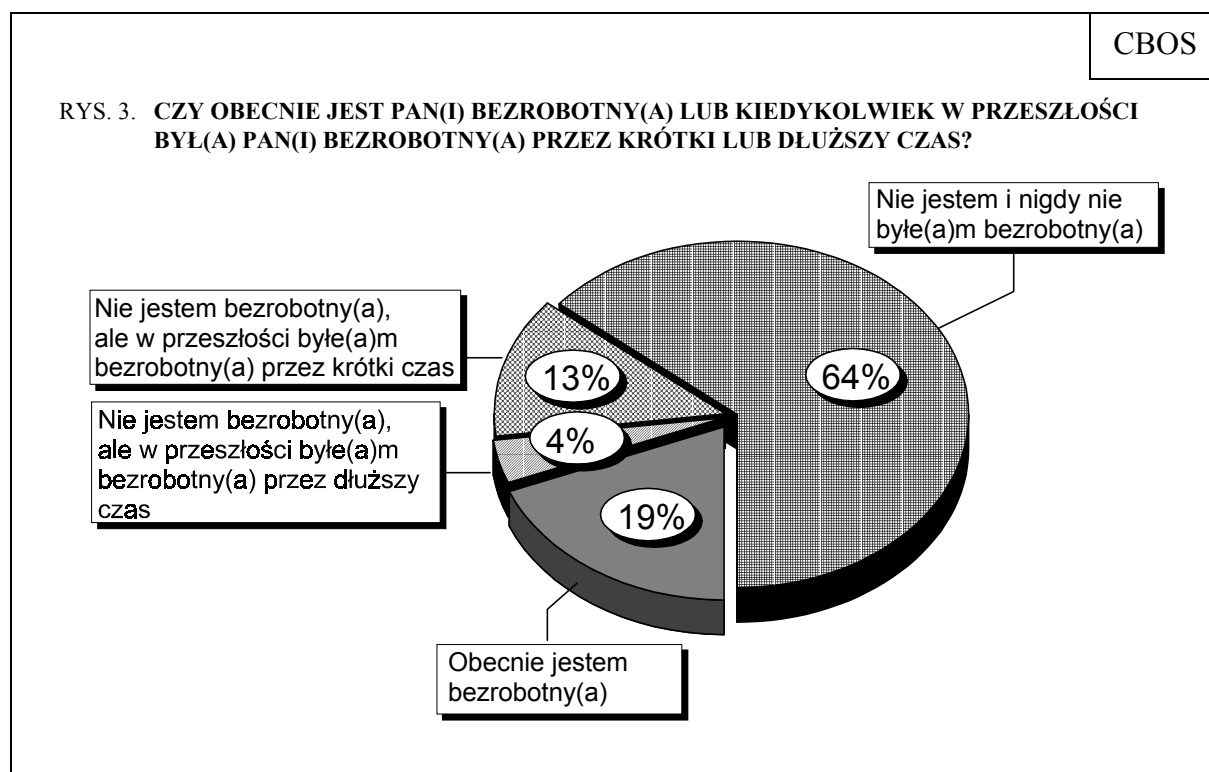
Tabela 2

Liczba osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego i dzieci pozostających na utrzymaniu	Czy ktoś z Pana(i) gospodarstwa domowego jest obecnie bezrobotny?	Czy ktoś z Pana(i) gospodarstwa domowego był bezrobotny w ciągu ostatnich pięciu lat?
	Odsetki odpowiedzi twierdzących	
Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny		
Nie ma dzieci na utrzymaniu	21	36
Jedno dziecko na utrzymaniu	48	61
Dwoje dzieci	44	54
Troje	51	59
Czworo i więcej	57	68
Liczba osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego		
Jedna osoba	10	17
Dwie osoby	13	22
Trzy	40	54
Cztery	37	52
Pięć	50	66
Sześć	57	68
Siedem i więcej	75	80

Najsilniej jednak bezrobocie wiąże się z sytuacją finansową i materialną gospodarstw domowych. Można więc uznać, że słaba sytuacja ekonomiczna rodziny sprzyja bezrobociu jej członków. Trzeba jednak pamiętać, że częściej wpływ jest odwrotny - to bezrobocie osoby pozostającej we wspólnym gospodarstwie niekorzystnie wpływa na kondycję rodziny⁴.

OSOBISTE DOŚWIADCZENIA POLAKÓW

Z odpowiedzi respondentów wynika, że większość z nich (64%) osobiście nigdy nie doświadczyła bezrobocia. Wśród pozostałych jedna piąta (19%) zalicza się obecnie do bezrobotnych, a co szósty (17%) przyznaje, że wprawdzie w tej chwili ma pracę, lecz w przeszłości przez krótki lub dłuższy czas (odpowiednio: 13% i 4%) był bezrobotny⁵.

⁴ Wpływ bezrobocia na sytuację finansową i materialną rodzin przedstawimy w odrębnym opracowaniu (zob. przypis 2).

⁵ Kwestia, czy badani pozostawali bez pracy przez dłuższy czy krótki czas, podlegała ich subiektywnej ocenie.

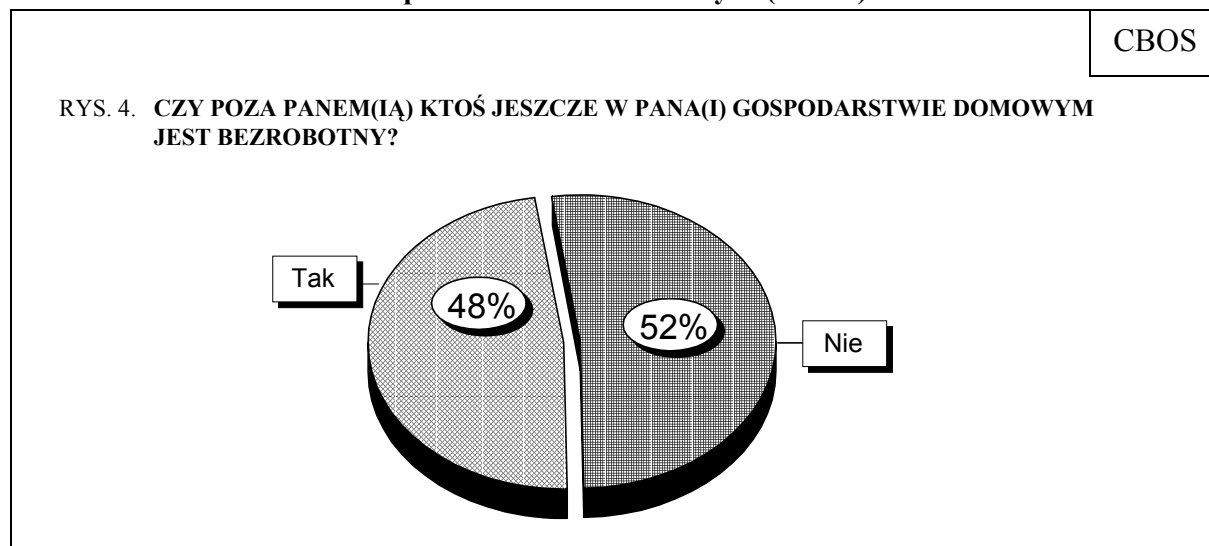
W ostatnich dwóch latach odnotowujemy niewielki, ale systematyczny wzrost odsetka badanych, którzy uważają się za bezrobotnych.

Tabela 3

Czy obecnie jest Pan(i) bezrobotny(a) lub kiedykolwiek w przeszłości był(a) Pan(i) bezrobotny(a) przez krótki lub dłuższy czas?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	IV 2001 (N=1036)	IV 2002 (N=1044)	III 2003 (N= 975)
	w procentach		
Nie jestem i nigdy nie byłem(a)m bezrobotny(a)	67	65	64
Nie jestem bezrobotny(a), ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez krótki czas	11	12	13
Nie jestem bezrobotny(a), ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez dłuższy czas	6	5	4
Obecnie jestem bezrobotny(a)	16	18	19

Warto podkreślić, że obecnie osobistemu doświadczaniu bezrobocia często towarzyszy bezrobocie innych członków wspólnego gospodarstwa domowego. Niemal co drugi bezrobotny (48%) deklaruje, że w jego rodzinie ktoś jeszcze poza nim jest bez pracy.

Odpowiedzi osób bezrobotnych (N=185)

Osobiste doświadczenia Polaków związane z bezrobociem są wyraźnie zróżnicowane społecznie, jednak w większości grup społecznych przeważają ci, którzy go nigdy nie doświadczyli. Jedynie wśród ludzi młodych (od 25 do 34 roku życia) oraz respondentów najgorzej sytuowanych (o dochodach poniżej 300 zł *per capita*) większość stanowią osoby,

które były lub są bezrobotne. Bezrobocia częściej niż inni doświadczyli także robotnicy niewykwalifikowani i pracownicy fizyczno-umysłowi (po 55%) oraz badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym (51%). Szczególnie dotknięte nim są gospodarstwa wieloosobowe, składające się z siedmiu osób lub więcej (56%) oraz rodziny wielodzietne mające na utrzymaniu co najmniej czworo dzieci (50%).

W chwili obecnej do bezrobotnych częściej zaliczają się mężczyźni (21%) niż kobiety (17%), a odsetek pozostających bez pracy jest tym wyższy, im badani są młodszy. Obecnie bezrobocia doświadcza niemal jedna trzecia ludzi młodych - od 18 do 34 roku życia, jedna piąta mających od 35 do 54 lat i zaledwie 7% osób w wieku przedemerytalnym (od 55 do 64 lat). Warto też zauważyć, że wśród najstarszych badanych (mających 65 lat i więcej) nikt nie uważa się za bezrobotnego, co potwierdza, że pod względem wieku ankietowani poprawnie rozumieją, kogo można zaliczyć do tej kategorii⁶.

Bezrobotni to najczęściej osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym - w tej grupie niemal jedna trzecia (30%) nie ma pracy. Znacznie mniej bezrobotnych jest wśród ankietowanych mających wykształcenie podstawowe (16%) i średnie (17%), a najmniej - wśród ludzi legitymujących się wyższym wykształceniem, choć nawet w tym środowisku co dziesiąta osoba jest obecnie bezrobotna (10%).

Bardzo silny jest też związek bezrobocia z sytuacją finansową oraz warunkami materialnymi gospodarstw domowych respondentów. Wśród najuboższych, których miesięczne dochody nie przekraczają 299 zł na osobę, niemal połowę (47%) stanowią bezrobotni. Znacznie mniej osób niemających pracy jest natomiast wśród tych, którzy dysponują kwotami od 300 zł do 399 zł *per capita* (18%) i od 400 zł do 599 zł (16%), zdecydowanie najmniej zaś w środowiskach badanych uzyskujących najwyższe dochody. W grupie respondentów najlepiej sytuowanych (o dochodach na osobę 600 zł i więcej) zaledwie kilka procent stanowią bezrobotni⁷.

⁶ Warto też zauważyć, że za bezrobotnych uważa się 31% gospodyń domowych, 6% uczniów i studentów, 2% rencistów i 1% emerytów, a nawet kilka osób, które w pytaniu metryczkowym dotyczącym sytuacji zawodowej określiły się jako pracujące. Dane te mogą świadczyć o tym, że niewielka grupa ankietowanych miała trudności z autoidentyfikacją, co osłabia przyjęte przez nas założenie dotyczące potocznego rozumienia bezrobocia.

⁷ Zob. przypis 3.

Tabela 4

Grupy społeczno-demograficzne	Czy obecnie jest Pan(i) bezrobotny(a) lub kiedykolwiek w przeszłości był(a) Pan(i) bezrobotny(a) przez krótki lub dłuższy czas?			
	Nie jestem i nigdy nie byłem(a) m bezrobotny(a)	Nie jestem, ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez krótki czas	Nie jestem, ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez dłuższy czas	Obecnie jestem bezrobotny(a)
	w procentach			
Ogółem	64	13	4	19
Płeć				
Mężczyźni	61	14	4	21
Kobiety	66	13	5	17
Wiek				
18-24 lata	57	10	3	30
25-34	31	28	9	32
35-44	56	15	8	21
45-54	64	14	2	20
55-64	84	7	2	7
65 lat i więcej	99	1	0	0
Miejsce zamieszkania				
Wieś	59	11	6	24
Miasto do 20 tys. mieszkańców	67	14	3	16
- od 20 do 100 tys.	60	16	2	21
- od 101 do 500 tys.	67	13	6	15
- 501 tys. i więcej	73	17	2	8
Wykształcenie				
Podstawowe	77	4	4	16
Zasadnicze zawodowe	49	17	5	30
Średnie	61	17	5	17
Wyższe	72	16	2	10
Grupy społeczno-zawodowe (pracujący)				
Kadra kierownicza i inteligencja	73	25	2	0
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	70	24	6	0
Pracownicy fizyczno-umysłowi	45	41	12	2
Robotnicy wykwalifikowani	60	27	13	0
Robotnicy niewykwalifikowani	45	31	24	0
Rolnicy	90	7	0	2
Pracujący na własny rachunek poza rolnictwem	68	25	4	2
Dochody przypadające na jedną osobę w gospodarstwie domowym				
Do 299 zł	34	8	10	47
300 - 399 zł	60	17	5	18
400 - 599 zł	63	16	5	16
600 - 800 zł	83	11	2	4
Powyżej 800 zł	79	18	1	2
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego				
Złe	54	10	5	31
Średnie	68	14	4	14
Dobre	69	16	4	12

Tabela 5

Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny i osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego	Czy obecnie jest Pan(i) bezrobotny(a) lub kiedykolwiek w przeszłości był(a) Pan(i) bezrobotny(a) przez krótki lub dłuższy czas?			
	Nie jestem i nigdy nie byłem(a) m bezrobotny(a)	Nie jestem, ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez krótki czas	Nie jestem, ale w przeszłości byłem(a)m bezrobotny(a) przez dłuższy czas	Obecnie jestem bezrobotny(a)
	w procentach			
Liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodziny				
Nie ma dzieci na utrzymaniu	71	13	3	13
Jedno dziecko na utrzymaniu	56	15	4	25
Dwoje dzieci	65	13	5	17
Troje	55	6	9	30
Czworo i więcej	50	13	11	26
Liczba osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego				
Jedna osoba	79	9	2	10
Dwie osoby	76	10	3	11
Trzy	58	16	2	24
Cztery	66	17	4	13
Pięć osób	55	13	6	26
Sześć	62	12	4	22
Siedem i więcej	44	8	15	33

O zasięgu bezrobocia w znacznej mierze decyduje również wielkość i charakter miejscowości, w której mieszkają ankietowani, a szczególnie sytuacja na lokalnym rynku pracy. Obecnie za bezrobotnego uznaje się co czwarty badany żyjący na wsi (24%) i co piąty mieszkaniec miast średniej wielkości, liczących od 20 do 100 tys. ludności (21%), mniej bezrobotnych jest w miastach najmniejszych (16%) i dużych (15%), a zdecydowanie najmniej w wielkich - liczących ponad 500 tys. ludności (8%).

Natomiast odsetek Polaków deklarujących, że obecnie mają zatrudnienie, lecz w przeszłości przez dłuższy czas byli bez pracy, zależy przede wszystkim od ich przynależności społeczno-zawodowej. Bezrobocia długotrwałego (w subiektywnej ocenie badanych) doświadczyła w przeszłości jedna czwarta robotników niewykwalifikowanych (24%), co ósmy robotnik wykwalifikowany (13%) i pracownik fizyczno-umysłowy (12%), a także niewielka liczba pracowników umysłowych niższego szczebla (6%), pracujących na własny rachunek poza rolnictwem (4%) oraz przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (2%). Tak więc im niższa pozycja zawodowa badanych, tym więcej ich przez dłuższy czas

było bez pracy. Wyjątkiem są ankietowani rolnicy, ponieważ nikt z tej grupy nie miał tego typu doświadczeń. Z deklaracji rolników wynika ponadto, że 90% z nich nigdy nie było bezrobotnymi. Zapewne wiąże się to ze specyfiką ich sytuacji zawodowej, ale także z bardziej zaawansowanym niż w innych grupach zawodowych przeciętnym wiekiem, a wiek badanych - jak wcześniej stwierdziliśmy - ma podstawowe znaczenie, gdy chodzi o osobiste doświadczenia w tej dziedzinie. Okazuje się bowiem, że - wyłączwszy najmłodszych badanych (wśród których większość stanowią uczniowie i studenci) - wraz z wiekiem wyraźnie rośnie odsetek respondentów, którzy osobiście nigdy nie doświadczyli bezrobocia, co może wynikać stąd, że dłużej żyli w czasach PRL, gdy pełne zatrudnienie było ustawowo zapewnione.

Na podstawie deklaracji ankietowanych można uznać, że w ciągu ostatnich pięciu lat w co drugim gospodarstwie domowym ktoś doświadczył bezrobocia, natomiast w chwili obecnej jest nim dotkniętych niemal dwie piąte gospodarstw.

Większość Polaków osobiście nigdy nie doświadczyła bezrobocia, ponad jedna trzecia zaś miała tego rodzaju doświadczenia. Należy jednak podkreślić, że co szósty ankietowany pozostawał bez pracy tylko w przeszłości i to raczej przez krótki czas, natomiast obecnie co piąty Polak jest bezrobotny.

Wyniki badania ukazują, że związane z bezrobociem osobiste doświadczenia respondentów, a także doświadczenia gospodarstw domowych są silnie zróżnicowane społecznie. Trzeba też zwrócić uwagę na zagrożenie, jakim bezrobocie jest dla młodego pokolenia.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA